

ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА ДЕРЖАВНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

Проаналізовано відносини, які виникають з приводу створення інновацій та їх упровадження в практику суспільного життя. Визначено завдання державної інноваційної політики як пріоритету національного розвитку.

Ключові слова: державна політика, інноваційна політика, інновації, національний розвиток, державний рівень, національний рівень.

Проанализированы отношения, которые возникают по поводу создания инноваций и их внедрения в практику общественной жизни. Определено задание государственной инновационной политики как приоритета национального развития.

Ключевые слова: государственная политика, инновационная политика, инновации, национальное развитие, государственный уровень, национальный уровень.

The relations between the creation of innovations and their introduction into the practice of public life are analyzed. The task of state innovations policy is argued to be paramount for national development.

Key words: state policy, innovations policy, innovations, national development, state level, national level.

Формування інноваційної політики як особливого напрямку державної соціально-економічної політики зумовлено різким зростанням у сучасній світовій економічній системі ролі технологічних чинників у забезпеченні добробуту населення й національної безпеки держав. Ці процеси, у свою чергу, пов'язані з глобалізацією економіки та початком переходу розвинених країн до так званої інноваційної стадії розвитку (кінець 70-х – початок 80-х рр. ХХ ст.).

Особливістю цієї стадії є становлення інноваційного сектора й форсований розвиток високотехнологічних виробництв. Фірми не тільки адаптують і вдосконалюють запозичені інновації, а й самі їх генерують. Конкурентні переваги на інноваційній стадії ґрунтуються головним чином на спеціалізованих і високотехнологічних чинниках, роль традиційних чинників виробництва істотно знижується. У результаті економіка стає мобільнішою і менш чутливою до коливань світового ринку.

На інноваційній стадії формується широке коло галузей, здатних до міжнародної конкуренції, але велика частина з них отримує свої конкурентні переваги від галузей, які історично сформувалися і є традиційно сильними в цій країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Існує досить значний за обсягом та спектром пласт сучасних досліджень регулювання інвести-

ційно-інноваційних процесів в економіці України. Не зменшуючи значущість внеску інших дослідників, можна відзначити праці О. Алімова, С. Білої, В. Бабица, В. Бесєдіна, В. Воротіна, А. Гальчинського, В. Гейця, М. Герасимчука, М. Долішнього, В. Дорофійенка, І. Лукінова, В. Лушкіна, В. Мартиненка, А. Мерзляк.

Постановка завдань

– проаналізувати відносини, які виникають з приводу створення інновацій та їх упровадження в практику суспільного життя;

– визначити завдання державної інноваційної політики як пріоритету національного розвитку.

Виклад основного матеріалу

Особлива актуальність інноваційного пристосування економіки України зумовлена, головним чином, наростаючою технологічною відсталістю виробництв, необхідністю швидкого завоювання ринків для обробного сектора вітчизняної економіки і збереження науково-технічного потенціалу країни. Інноваційна діяльність сьогодні стає одним з найважливіших чинників забезпечення стійкого соціально-економічного та екологічно безпечного розвитку як окремих країн, так і світу в цілому.

Державна політика як діяльність з використання державної влади [1, с. 6] виявляється через визначення органами державної влади й управління:

- цілей, які мають бути досягнуті;
- об'єктів (сфер і видів діяльності, суб'єктів діяльності), які повинні бути схильні до дії для досягнення мети;
- складу і розмірів ресурсів, які залучаються до процесів дії на стан і поведінку виділених об'єктів;
- засобів (способів) задіявання ресурсів.

Іншими словами, державна політика включає постановку цілей, стратегію, а також конкретні шляхи їх досягнення в рамках повноважень, які є в суб'єктів управління, політичних, фінансових та інших можливостей.

Під «державною інноваційною політикою» пропонується розуміти сукупність цілей, завдань, пріоритетів інноваційної діяльності країни і механізмів їх реалізації. При виборі державою інноваційного шляху розвитку інноваційна політика стає одним з ключових елементів соціально-економічної політики.

Інноваційна політика держави спрямована на забезпечення конкурентоспроможності національної продукції і послуг, підвищення якості життя і забезпечення його зайнятості [3, с. 39] за рахунок створення сприятливих умов для збереження, розширеного відтворення й активного використання інноваційного потенціалу на користь розвитку країни (регіону).

Основними інтегральними критеріями ефективності державної інноваційної політики є рівень конкурентоспроможності обробного сектора економіки на світовому і внутрішнім ринках; відповідність продукції, яка випускається, і застосовуваних технологій наявним міжнародним стандартам (прийнятним нормам, а за їх відсутності – кращим зразкам) якості, технологічної і екологічної безпеки [2, с. 182].

Предметом державної інноваційної політики є відносини, які виникають з приводу створення інновацій і їх упровадження в практику суспільного життя, а основним суб'єктом – законодавчі та виконавчі органи державної влади.

Враховуючи жорсткий зв'язок в інноваційному процесі науково-технічної, інноваційної і виробничої діяльності, а також соціальний аспект інноваційних перетворень, інноваційна політика держави не може обмежуватися власне інноваційною сферою і включає також проблеми відтворення науково-технічного потенціалу, управління технологічним розвитком виробництва, ряд аспектів культурно-освітньої політики (у частині виховання смаку до інновацій). Тобто інноваційна політика стає консолідуючим началом усієї соціально-економічної політики держави.

Інноваційна політика території зазвичай має багаторівневу структуру. Кількість рівнів управління визначається особливостями політичного устрою країни. В Україні сьогодні існують два рівні державної інноваційної політики: державний і регіональний. Крім того, існують певні правові й організаційно-фінансові можливості регулювання інноваційних процесів на рівні органів місцевого

самоврядування [4, с. 85]. Таким чином, інноваційна політика регіону є сукупністю дій двох рівнів управління – державного та регіонального.

На державному рівні визначаються пріоритети розвитку країни в цілому, загальний правовий простір здійснення інноваційної діяльності в країні, принципи і механізми управління, готуються й реалізуються програми і проекти, що мають загальнодержавне значення.

Завдання регіональних рівнів полягає в тому, щоб максимально «підстроїти» цей механізм під вирішення завдань конкретної території за рахунок введення додаткових заходів з регулювання інноваційної діяльності на підлеглий території.

Роль регіонів в управлінні територіальним розвитком сьогодні майже виключно обмежена контрольно-координуючими функціями. Серед функцій, які надані регіонам, найбільший інтерес, з погляду впливу на розвиток інноваційних процесів у регіоні і їх активізації, становить розробка програм соціально-економічного розвитку регіонів і організація контролю за їх виконанням. Цим закладаються основи для формування регіональної соціально-економічної політики, зокрема інноваційної.

На регіональному рівні визначаються пріоритети інноваційною розвитку регіону, формуються й реалізуються регіональні програми, можуть вводитися в рамках його компетенції додаткові податкові пільги, інші механізми впливу на розвиток інноваційних процесів у регіоні. Регіональне правове поле суб'єктів інноваційної діяльності може бути закріплене у відповідних законодавчих актах.

Інноваційна політика органів місцевого самоврядування великих міст, де зосереджений значний науково-технічний потенціал, може відігравати істотну роль у стимулюванні інноваційної діяльності підвідомчих територій. Щодо малих і середніх міст, а також районних центрів інноваційна політика зводиться в основному до виконання конкретних разових заходів з надання допомоги структурам, які працюють на їх територіях, і особливого впливу на загальну ситуацію не справляє.

Крім державного та регіонального рівнів, у структурі державної інноваційної політики виділяються ще два додаткові рівні: державно-регіональний і міжрегіональний, у завдання яких входить узгодження дій по вертикалі і по горизонталі управління. Слід зазначити, що це зовсім не рівні управління, а організаційно-функціональні зв'язки. Так їх і треба розглядати.

Формування інноваційної політики регіону відбувається одночасно у двох напрямках: згори вниз і знизу вгору. Регіони подають свої пропозиції у вищі органи. Згори доводяться установки, склад програм, рівень і форми участі вищого суб'єкта управління в реалізації інноваційної політики регіону. Потім, в принципі, можливе узгодження дій.

Донорами є регіони і території, які потребують інноваційного перетворення економіки, але не

мають для цього достатнього власного інноваційного потенціалу (в основному, це промислові й сільськогосподарські райони, розташовані далеко від культурних центрів). Технологічний розвиток у цьому разі здійснюється за рахунок запозичення готових інновацій з інших регіонів власної країни та із-за кордону, а також шляхом залучення фахівців «зі сторони» для вирішення власних проблем. У зв'язку із цим головний акцент державної інноваційної політики таких регіонів має бути зроблений на формуванні дієвих стимулів до модернізації та диверсифікації виробництва у підприємств – виробників масової продукції.

У регіонах змішаного типу, які володіють досить розвиненими як інноваційним, так і виробничим потенціалом, і, таким чином, одночасно є і генераторами інновації, і їх споживачами, інноваційна політика повинна будуватися на поєднанні двох вищеперелічених стратегій.

За ступенем готовності до інноваційних перетворень регіони можна поділити на: інноваційно активні; зі слабо вираженою інноваційною установкою; консервативні.

Інноваційно активні регіони характеризуються високим інтересом до інновацій і сприятливим, порівняно з іншими регіонами, інноваційним кліматом. Регіони цієї групи мають найбільш високу готовність до проведення інноваційних перетворень і мають непогані шанси стати в перспективі опорними точками інноваційного розвитку регіону.

Серед регіонів із слабо вираженою інноваційною установкою також можуть бути об'єкти, які мають хороший інноваційний потенціал, але їх перетворення в «точки інноваційного зростання» пов'язане з певними труднощами, головним чином, із відсутністю сприятливих умов для розвитку інноваційної діяльності [5, с. 69].

До консервативних слід віднести регіони, які відмовляються від інновації. Відмова від нововведень може бути зумовлена як соціально-економічною відсталістю (низький рівень культури, передусім, технологічної, бідність), так і розбалансованістю економічної системи (нестійкість ситуації, відсутність здорової конкуренції, можливість отримання надприбутків при екстенсивних способах господарювання або спекулятивних операціях). Вирішення цих проблем передбачає коректування загальної системи державного управління соціально-економічними процесами, приведення її у відповідність з інтересами технологічного розвитку.

Реалізація принципів інноваційної економіки в тому вигляді, як це здійснено на Заході, в Україні неможлива: дуже велика різниця в світосприйманні (відома проблема українського менталітету), у стартових умовах і спонукальних причинах до проведення інноваційних перетворень, можливостях і шляхах їх проведення.

Проблема інноваційного перетворення України ускладнюється тим, що, за оцінками фахівців, вона сьогодні перебуває на стадії розвитку, що ба-

зується на традиційних чинниках виробництва. У результаті нашої країні при проведенні інноваційних перетворень доведеться максимально поєднувати стадії інвестиційного та інноваційного розвитку.

Інша особливість інноваційного розвитку України полягає в тому, що технологічний розвиток традиційно здійснювався за принципом «наздоганяючої модернізації», оскільки багаті природні ресурси та великий внутрішній ринок тривалий час надавали країні великі можливості для екстенсивного розвитку. Відставання в матеріальному розвитку від Заходу пов'язане із загостреним усвідомленням тимчасовості мирського буття, характерним для православ'я, певним аскетизмом в облаштуванні життя [6, с. 47]. Наслідком цього шляху стало те, що, незважаючи на окремі видатні технічні досягнення в ряді галузей (космосі, ракетобудуванні, оптичних системах), у цілому Україна в технологічному плані хронічно відстає від розвинених країн Заходу. Крім того, якщо при органічній модернізації нові технології природно врастають у соціально-економічну тканину, то в Україні виробництво різних технологічних устроїв мало пов'язане між собою, чому сприяла відомча роз'єднаність, і практично не впливають одне на одного. Бажаного тендера, коли більш передові в технологічному плані виробництва автоматично «підтягують» за собою інші, не виходить: розрив між ними дуже великий і становить часто декілька поколінь техніки. Ця причина все частіше стає непереборною перешкодою на шляху передачі технологій «подвійного призначення» з оборонного комплексу, де зосереджено значну частину інновацій, у цивільний сектор. Тому сьогодні видається правильнішим говорити не про перехід України на інноваційний шлях розвитку (до реалізації класичного варіанта інноваційної економіки вона поки ні економічно, ні технологічно не готова), а до інноваційного підстроювання української економіки.

У рамках забезпечення випереджального технологічного розвитку державна інноваційна політика покликана до вирішення таких основних завдань:

- створення ділового клімату, що сприяє діяльності приватного сектора у сфері інновацій і підвищенню конкурентоспроможності;
- заохочення розробки й комерціалізації новітніх технологій;
- створення сучасної інфраструктури, необхідної для підтримки інноваційного процесу;
- інтеграція оборонних і цивільних виробництв, що забезпечує економічне й ефективне вирішення завдань, що стоять перед ними, у сфері розробки й упровадження нових технологій, модернізації виробництв;
- формування робочої сили, здатної брати участь у швидкозмінній і заснованій на знаннях економіці.

Цілі і пріоритети державної інноваційної політики вибираються з урахуванням особливостей

інноваційної діяльності як об'єкта державного управління, виходячи із загальних завдань соціально-економічного розвитку країни (регіону) і мають бути підпорядковані ним.

Основоположними принципами державної інноваційної політики є:

- підхід до інноваційного потенціалу як до національного надбання, найважливішого політичного і стратегічного ресурсу країни;
- етапність у досягненні мети;
- пріоритетність підтримки інноваційної діяльності в базових галузях економіки;
- селективна підтримка найбільш перспективної для соціально-економічного розвитку, а також високорезультативної частини вітчизняного інноваційного потенціалу (з урахуванням пріоритетних для території напрямів інноваційної діяльності);
- соціальна орієнтація політики, її спрямованість на задоволення запитів споживачів і підвищення якості життя;
- сприяння інтеграції науки, виробництва, освіти й інноваційної підприємницької діяльності;
- системний характер державної підтримки інноваційної діяльності і її суб'єктів (забезпечення правової, фінансово-економічної та організаційної підтримки інноваційного процесу у всіх галузях суспільного життя);
- узгодження інтересів органів державної влади області й суб'єктів інноваційної діяльності;
- використання переважно економічних методів регулювання інноваційних процесів;
- надання прямої державної підтримки інноваційної діяльності на конкурсній основі.

Визначення пріоритетів інноваційного розвитку є одним з найважливіших завдань державної інноваційної політики. Необхідність вибору пріоритетів зумовлена обмеженістю ресурсів, які держава може спрямувати на підтримку інноваційної діяльності, обмеженістю самого інноваційного потенціалу й необхідністю узгодження напрямів і рівня інноваційної активності із завданнями соціально-економічного розвитку та вимогою забезпечення конкурентних переваг економіки регіону на довгострокову перспективу. Проведення цього заходу забезпечує зниження ризику інноваційної діяльності і створює необхідні передумови для стійкого розвитку регіону (насамперед, технологічного).

Пріоритети інноваційної політики можуть розглядатися у двох напрямках: пріоритети інноваційної діяльності (пріоритети тематичного характеру) і пріоритети управління цією діяльністю (пріоритети заходів, форм і способів дії на інноваційні процеси регіону з боку суб'єктів управління), які вибираються з урахуванням вимог ефективної реалізації пріоритетів першої групи.

Проблема вибору пріоритетів інноваційної діяльності території є виключно складним і багатокритерійним завданням. При їх визначенні мають враховуватися тенденції й закономірності розвитку світової економічної системи, загальнодержавні

інтереси, можливості та інтереси конкретного регіону.

До основних критеріїв, які впливають на вибір пріоритетів інноваційної діяльності, нами віднесено чотири: науково-технологічний, економічний, соціальний і екологічний.

Науково-технічний критерій – це технологічний прорив і формування нових технологічних сукупностей на вищій технологічній базі.

Економічний – створення економічної бази для розширеного відтворення (стійке економічне зростання).

Соціальний – підвищення якості життя населення.

Екологічний – екологічно чисті виробництва й наближення до екологічно безпечного стану навколишнього середовища.

При цьому рівень значущості кожного з критеріїв при виборі та розстановці пріоритетів визначається ситуацією й коливається залежно від наявних проблем технологічного розвитку, наявності в регіонах розробок високого ступеня готовності, структури економіки, ситуації, стану внутрішнього і зовнішнього ринку, досягнутого рівня добробуту суспільства, рівня забруднення навколишнього природного середовища тощо.

Враховуючи сучасні проблеми України і стан науково-технічного потенціалу, на сьогодні головними критеріями є економічний і науково-технологічний. Соціальні й екологічні критерії при визначенні пріоритетів інноваційної діяльності тимчасово відходять на другий план. Надалі, залежно від виходу з кризи, їх значущість знову зростатиме.

Пріоритети інноваційної політики регіону вибираються, виходячи з потреби технологічного й соціально-економічного розвитку та можливостей зі створення інновацій, що існують у науково-технічній сфері регіону. Перші орієнтовані, головним чином, на зміцнення конкурентних позицій традиційних галузей, другі – здебільшого на окрему перспективу.

Слід зазначити, що поширена думка про те, що інноваційна економіка – це, головним чином, високотехнологічні виробництва, а добування і переробка мінеральної сировини – доля країн, що розвиваються, відповідно з чим і інноваційну стратегію Україну також пропонується розробляти саме в парадигмі високих технологій, не відповідає дійсності. Насправді пріоритетні напрями інноваційної діяльності будуються з урахуванням як технологічних можливостей, так і наявної природно-ресурсної бази. У зв'язку з цим у країнах, що володіють значними сировинними ресурсами, інноваційна політика сьогодні спрямована не стільки на створення принципово нових галузей, скільки на зміцнення конкурентоспроможності базових виробництв, підвищення глибини переробки сировини й раціоналізацію процесів його здобичі, використання й відтворення. Цей підхід знаходиться в руслі концепції стійкого розвитку та відповідає здоровому глузду.

Враховуючи особливість інноваційної діяльності як об'єкта управління, ядром механізму реалізації державної інноваційної політики є система правових, фінансово-економічних і організаційно-технічних заходів підтримки суб'єктів інноваційної діяльності й забезпечення сприятливих умов для перебігу та відтворення інноваційних процесів. У своїй сукупності ці заходи утворюють механізм державної підтримки інноваційної діяльності. У кризові періоди роль цього механізму особливо зростає, оскільки дефіцит власних інвестиційних ресурсів і нестабільність ситуації змушують підприємців згортати інноваційну діяльність.

Висновки

Отже, проблеми регулювання інноваційної діяльності для України актуальні і мають свою специфіку: інноваційна діяльність венчурна, і тому, як було показано вище, потребує підтримки з боку держави, проте держава сьогодні відчуває

крайній дефіцит фінансових засобів; система державного управління країни перебуває у стадії формування; в Україні тільки починають складатися ринкові відносини, тому на ринок ми все ще дивимось як на панацею, одночасно плутаючи його з анархією. У результаті в нас поки не люблять, не практикують проведення цілеспрямованої політики з підтримки суб'єктів інноваційної діяльності.

Ці і багато інших проблем розвитку інноваційної діяльності та інноваційного підприємництва потребують свого вирішення, зокрема державного втручання. Інноваційна діяльність потребує комплексної підтримки, причому ця підтримка має здійснюватися як на державному, так і на регіональному рівнях. Одним із серйозних питань формування системи державного управління інноваційною діяльністю в трансформованій економіці України є розробка ідеології і механізмів управління інноваційною діяльністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безчасний Л. К. Наукові основи формування національної економічної системи, адаптованої до інноваційного розвитку // Наука та наукознавство. – 2000. – № 4. – С. 3–7.
2. Гусев В. О. Система державного управління у сфері інноваційної діяльності України // Вісник УАДУ. – 2004. – № 1. – С. 181–191.
3. Затонацька Т. Г., Осецький В. Л. Стратегія нарощування інвестиційного потенціалу національної економіки // Фінанси України. – 2006. – № 7. – С. 38–40.
4. Мартиненко В. Формування інноваційного процесу в Україні: методологічний аспект // Вісник УАДУ. – 2003. – № 2. – С. 84–92.
5. Никифоров А. Є., Діба В. М. Вплив державної амортизаційної політики на оновлення основного капіталу інноваційних підприємств // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 67–75.
6. Фісун А. О. Роль функції інвестування інновацій в економічному зростанні // Фінанси України. – 2007. – № 6. – С. 46–56.

Рецензенти: Дацій О. І. – д.е.н., професор;
Іванова Т. В. – к.е.н., професор

© Бова Т. В., 2010

Стаття надійшла до редколегії 02.11.2010 р.